

УДК 341: 355. 232

Ігор КОШЕЛЬНИК

викладач кафедри загальновійськових дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID iD 0000-0002-6322-6918
igorkoselnik@gmail.com

Віталій ГАВРИЛЮК

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальновійськових дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID iD 0000-0001-9296-4664
gavrilyuk.vitaliy85@gmail.com

Тарас СУСЛОВ

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальновійськових дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID iD 0000-0003-3811-0902
zvdozdk@i.ua

ЗНАЧЕННЯ БЛОКУ ВІЙСЬКОВО-ПРИКОРДОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті подано узагальнений аналіз значення військово-прикордонних навчальних дисциплін у формуванні професійної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. У загальній проблемі забезпечення освітньої системи фахівців з високим рівнем компетентності виокремлено проблему підготовки офіцерських кадрів прикордонного відомства України. Проаналізовано наукові праці із визначеної теми, котрі представлені теоретичними та практичними здобутками науковців у Державній прикордонній службі України. Метою статті є аналіз сутності та специфіки фахового блоку навчальних дисциплін для майбутніх офіцерів-прикордонників зі спеціальності “Безпека державного кордону”.

З метою розкриття проблеми звернулись до змісту нормативно-правового фундаменту прикордонного відомства України.

Надалі було проаналізовано особливості освітнього процесу у Національній академії Державної прикордонної служби України, висвітлено процеси реформування у вищому військовому навчальному закладі.

Представлено значення військово-прикордонних навчальних дисциплін для спеціальності “Безпека державного кордону”: вагома частка навчальних занять припадає на практичні, семінарські, лабораторні заняття, тренінги, а також польові виходи та стрільби; навчальні дисципліни, що належать до фахової компоненти у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників, то вони створені на межі поєднання положень та парадигм декількох наук або наукових галузей (це і психологія, і менеджмент, і тактика, і вогнева підготовка, і юриспруденція); дають змогу зрозуміти майбутньому офіцеру-прикордоннику сутність майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники; професійна підготовка; професійна компетентність; військово-прикордонні дисципліни; прикордонна служба; вища освіта.

1. ВСТУП

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні системи освіти повинні функціонувати у єдності з усіма соціальними інститутами суспільства. Освіта враховує запити ринку праці, а ринок праці визначає тенденції, що існують в економічній і соціально-культурній сферах. За такого підходу освіта стає середовищем, що готує нову генерацію до існування в суспільстві, до задоволення своїх потреб тощо.

Вища освіта нині перебуває у суперечливій ситуації: з одного боку існує потреба в отриманні професійних компетентностей майбутніми фахівцями, а з іншого – неспроможність цієї освіти забезпечити належний рівень підготовки. Проблема передусім полягає у формуванні нового освітнього та інформаційно-технологічного простору, який формулює нові вимоги не лише до спеціалістів, а й о громадян держави в цілому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз досвіду підготовки фахівців сектору безпеки та оборони в Україні свідчить про існування уваги до проблем професійної підготовки таких фахівців. Проте зазвичай ця увага зосереджена на питаннях впровадження інновацій в освітній процес, на оновленні змісту навчальних дисциплін, створенні навчальних планів та освітньо-професійних програм для певних спеціальностей тощо.

У статті увага зосереджена на проблемі реалізації змісту обов'язкових навчальних дисциплін у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників за спеціальністю “Безпека державного кордону”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Логіка наукового дослідження вимагає на початкових етапах звернутися до джерельної бази. Нами проаналізовано наукові праці вчених, котрі вивчали різні аспекти цієї проблеми: від дидактичних особливостей практичних занять із майбутніми офіцерами-прикордонниками до змісту їх професійної підготовки.

Педагогічні умови формування військово-організаторських умінь висвітлено у праці Ю. Дем'янюка, який ретельно дослідив основи організаційного процесу у прикордонній службі [2].

В. Березюк проаналізував вимоги та специфіку проведення такого виду навчальних занять у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства, як практичні заняття з навчальної дисципліни “Основи тактики прикордонної служби” [1].

С. Кубіцький розкрив питання формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Ця праця є дотичною до сфери підготовки спеціалістів військових формувань України [4].

А. Мисик є автором численних наукових робіт щодо проблеми підготовки офіцерів-прикордонників магістратури, зокрема методики проведення практичних занять з тактики прикордонної служби [5].

Слід ще згадати досягнення Д. Іщенка [3], О. Фігури [5], А. Філіпова [3] у галузі військової дисципліни.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати зміст блоку військово-прикордонних дисциплін з метою формування професійної компетентності в майбутніх офіцерів-прикордонників.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пріоритетними орієнтирами для представників Державної прикордонної служби України є передусім, закони, постанови та накази. Створення цих документів здійснюється з врахуванням специфіки відомства, запитів суспільства та залучення широкого кола фахівців. Такими документами є Закон України “Про державний кордон” [6] та Закон України “Про Державну прикордонну службу України” [7], а також “Про національну безпеку” [8]. Аналіз змісту статей цих законів свідчить про те, що основним завданням відомства є не лише охорона та захист державного кордону, а й підготовка відповідних фахівців.

Сучасна система освіти знаходиться у перехідному стані, оскільки недостатньо дати фахівцю обсяг певних знань та виробити комплекс умінь та навичок. Представник будь-якої галузі, а особливо державного сектору, повинен бути компетентним. Компетентність є досить популярним і широким поняттям в педагогічній науці, але досить емним є визначення, за якого компетентність є результатом підготовки фахівця.

Перед освітньою системою постає надзвичайно складне завдання: сформулювати набір компетентностей у представника тієї чи іншої про-

фесії за умови мінливості сучасного суспільства, збільшення обсягів інформації, а це впливає на зміст освіти та в цілому на переосмислення освітньої парадигми.

Офіцери-прикордонники виконують низку завдань широкого спектру, що відображають процеси управління, передачі знань та досвіду, психологічні навички, самоосвіта тощо.

Прикордонна служба здійснює підготовку офіцерських кадрів на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ). Цей вищий військовий навчальний заклад має глибоку історію та високого рівня методичну та навчально-матеріальну базу. Завдяки цьому потенціалу керівництво НАДПСУ має змогу здійснювати модернізацію та реформування. Першим етапом таких трансформаційних процесів був перегляд переліку спеціальностей майбутніх офіцерів-прикордонників. Запропоновано розширити ці спеціальності, додавши спеціальність “Телерадіокомунікація”, “Психологія” до наявних (“Автомобільний транспорт”, “Безпека державного кордону”, “Філологія”, “Правоохоронна діяльність”). Другим етапом було створення конкурентоспроможних освітньо-професійних програм і навчальних планів. Подальший крок – підвищення компетентності науково-педагогічних працівників НАДПСУ.

У меті статті сформульовано завдання щодо аналізу блоку військово-прикордонних навчальних дисциплін за спеціальністю “Безпека державного кордону”. Ця спеціальність є найпопулярнішою популярною та найчисельнішою з усіх наявних в академії.

За цією спеціальністю необхідно підготувати офіцера-прикордонника, котрий усвідомлює та розуміє завдання щодо забезпечення безпеки на державному кордоні. Зважаючи на те, що питання безпеки – це питання, яке вирішується на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях, науково-педагогічний склад НАДПСУ здійснює викладання низки спеціальних навчальних дисциплін, в результаті чого можливим є формування саме професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Такими навчальними дисциплінами (вони отримали назву військово-прикордонних) є: “Теорія та практи-

ка прикордонної служби”, “Прикордонний контроль”, “Загальна тактика”, “Основи бойового забезпечення”, “Основи кінології”, “Фізичне виховання, особиста безпека та застосування сили”, “Вогнева підготовка”, “Правове забезпечення охорони кордону”, “Морально-психологічне забезпечення”, “Основи управління персоналом”, “Інженерне забезпечення охорони кордону” тощо.

Такий підхід є не лише підтвердженням міждисциплінарного зв’язку в освітньому процесі академії прикордонної служби, а й врахуванням вимог освітньої системи. Саме за такого розуміння у розробленні військово-прикордонних навчальних дисциплін можливе формування високого рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Необхідно зазначити, що ретельний аналіз навчального плану за спеціальністю “Безпека державного кордону”, дав змогу зробити ще один важливий висновок про вказані вище навчальні дисципліни: специфіку підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. За такого підходу здійснюється врахування вимог керівних документів прикордонної служби України та Міністерства освіти та науки щодо акцентування на практичній підготовці майбутніх фахівців.

Статус військово-прикордонних навчальних дисциплін у формуванні професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників є пріоритетним. Професійна компетентність їх відрізняється від компетентності рятувальників, медиків, викладачів саме специфікою їх професійної діяльності. Лише військово-прикордонні навчальні дисципліни дають змогу зрозуміти майбутньому офіцеру-прикордоннику сутність майбутньої професійної діяльності. Усі роки навчання в курсантів-прикордонників здійснюється формування мислення та свідомості саме офіцера прикордонного відомства, тому що усі зміни як у побутовому, так і в професійному житті, можливі лише завдяки змінам у свідомості та мисленні.

Професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників є інтегративною характеристикою, що включає такий важливий елемент як досвід професійної діяльності. Досвід неможливо прочитати у науковій чи нормативно-правовій літературі, його можна лише сформулювати. Значення військово-прикордонних навчальних

дисциплін полягає якраз у можливості формувати досвід в майбутніх офіцерів-прикордонників. До прикладу, навчальна дисципліна “Тактика прикордонної служби” втрачає свою “освітню привабливість”, якщо викладатиметься лише задля отримання теоретичної підготовки. Курсантам-прикордонникам пропонують різні види практичної підготовки, від звичайних семінарських занять до імітаційного моделювання непрограмного та програмного різновиду.

Отже, згадані вище навчальні дисципліни фахового блоку у НАДПСУ за своєю специфікою створюють можливості побудови квазіпрофесійного середовища для курсантів-прикордонників. Формування професійної компетентності через викладення військово-прикордонних навчальних дисциплін можливе також завдяки тому технічному забезпеченню, що супроводжує освітній процес: навчально-методичні матеріали, тренажери, симулятори, інформаційні та комунікативні ресурси тощо.

Можна констатувати, що потенціал військово-прикордонних навчальних дисциплін, представлених у фаховому блоці спеціальності “Безпека державного кордону”, є потужним у вирішенні проблеми формування професійної компетентності в майбутніх офіцерів-прикордонників.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Визначена у науковій статті проблема є черговим підтвердженням глибинних і необхідних трансформацій, що відбуваються у системі вищої освіти, зокрема й вищої військової. Усі заклади вищої освіти повинні реагувати на вимоги сьогодення: певного професійного середовища, ринку праці, міжнародної взаємодії, проблем безпеки держави тощо. Державна прикордонна служба України є прикладом інституції з особливим соціальним статусом та комплексом важливих професійних завдань по відношенню до кожного громадянина сучасної України.

Список використаних джерел

1. Березюк В. П. Особливості проведення практичних занять з тактики прикордонної служби. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки* /

[гол. ред. В. В. Райко]. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2013. 4(69). С. 26–33.

2. Дем'янюк Ю. А. Формування військово-організаторських умінь у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2010. 20 с.

3. Іщенко Д. В., Філіпов А. Ф. Основи військової педагогіки. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ПВУ, 2002. 106 с.

4. Кубіцький С. О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Київ, 2002. 19 с.

5. Мисик А. Б., Клочак А. М., Фігура О. В. Методика підготовки та проведення комплексних практичних занять з тактики та фізичної підготовки з підрозділами Державної прикордонної служби України : навчально-методичний посібник. Хмельницький : Видавництво АДПСУ, 2004. 188 с.

6. Про державний кордон України : Закон України від 4 листоп. 1991 р. № 1777-ХІІ. Комп'ютерна інформаційно-правова система “Ліга”. URL: www.liga.net (дата звернення: 11.12.2020).

7. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208. Зі змінами ; ост. ред. 13 січ. 2011 р.

8. Про національну безпеку України : проект закону України від 28.02.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531 (дата звернення: 03.01.2021).

Havryliuk V., Suslov T., Koshelnyk I., The importance of the block of military-border educational disciplines in the formation of professional competence of future border officers

the article presents a generalized analysis of the importance of military-border disciplines in the formation of professional competence in the process of professional training of future border guards. In the general problem of providing the educational system with specialists with a high level of competence, the problem of training officers of the border department of Ukraine is singled out. Scientific works on the proposed topic are analysed, which are presented by theoretical and practical achievements of scientists in the State Border Guard Service of Ukraine. The purpose of the proposed article is to analyse the essence and specifics

of the professional unit of disciplines of the specialty of future border guards “State Border Security”.

In order to reveal the problem presented in the article, they turned to the content of the legal framework of the Border Guard Service of Ukraine.

In the future, the peculiarities of the educational process at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine were analysed, the processes of reform in the higher military educational institution were presented.

The importance of military-border educational disciplines for the specialty “State Border Security” is presented: a significant share of training sessions falls on practical, seminar, laboratory classes, trainings, as well as field trips and shooting; higher disciplines that belong to the professional component in the training of future border officers, they are created on the border of a combination of provisions and paradigms of several sciences or scientific fields (psychology, management, tactics, fire training and jurisprudence); allow the future border guard officer to understand the essence of future professional activity.

Key words: future border guards, professional training, professional competence, military-border disciplines, border service, higher education.

References

1. Berezyuk, V. P. (2013). Osoblyvosti provedennya praktychnykh zanyat' z taktyky prykordonnoyi sluzhby. [Features of practical classes on border service tactics]. Collection of scientific works of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: pedagogical and psychological sciences / [ch. ed. V. V. Raiko]. Khmelnytsky: NADPSU Publishing House, 2013. №4 (69). P. 26–33. [in Ukrainian]
2. Demyanyuk Yu. A. (2010). Formuvannya viys'kovo-orhanizators'kykh umin' u maybutnikh ofitseriv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. [Formation of military-organizational skills in future officers of the State Border Guard Service of Ukraine]: author's ref. dis. ... cand. ped. Sciences: 13.00.04. Nat. acad. State. border. service of Ukraine named after B. Khmelnytsky. Khmelnytsky, 2010. 20 p. [in Ukrainian]
3. Ishchenko D. V., Filipov A. F. (2002). Osnovy viys'kovoyi pedahohiky. [Fundamentals of military pedagogy]. Khmelnytsky: Nat. acad. PVU, 2002. 106 p. [in Ukrainian]

4. Kubitsky S. O. (2002). Systema otsinyuvannya hotovnosti maybutnikh ofitseriv do profesiynoyi diyal'nosti. [System of assessment of readiness of future officers for professional activity]: author's ref. dis. for science. degree of Cand. ped. Science: special. 13.00.04 "Theory and methods of professional education". Kyiv, 2002. 19 p. [in Ukrainian]

5. Mysyk A. B., Klochak A. M., Figure O. V. (2004). Metodyka pidhotovky ta provedennya kompleksnykh praktychnykh zanyat' z taktyky ta fizychnoyi pidhotovky z pidrozdilamy Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. [Methods of preparation and conduct of complex practical classes on tactics and physical training with units of the State Border Guard Service of Ukraine]: textbook. Khmelnitsky: ADPSU Publishing House, 2004. 188 p. [in Ukrainian]

6. Pro derzhavnyy kordon Ukrayiny. [On the state border of Ukraine]: Law of Ukraine of November 4, 1991 № 1777-XII. Computer information and legal system "League". URL: www.liga.net (access date: 11.09.2020). [in Ukrainian]

7. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrayiny. [On the State Border Guard Service of Ukraine]: Law of Ukraine of April 3, 2003 № 661-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. № 27. Art. 208. With changes; ost. ed. Jan 13 2011. [in Ukrainian]

8. Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny. [On the national security of Ukraine]: the draft law of Ukraine of February 28, 2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531 (access date: 20.09.2020). [in Ukrainian]